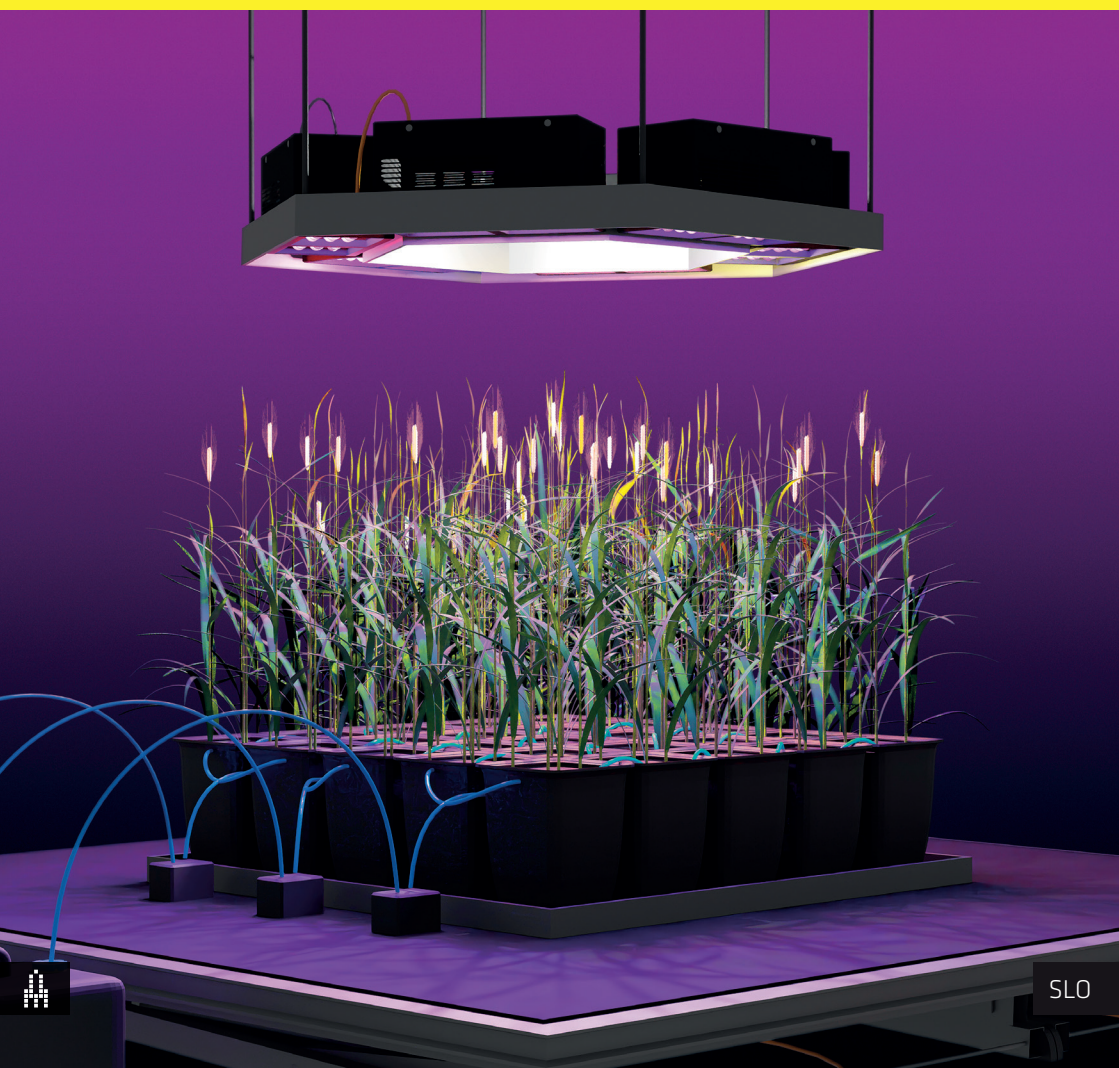

Dušan Kažić v intervjuju s Clémence Seurat

NIHČE NI NIKOLI NIČESAR PROIZVEDEL

PostScript^{UM}

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v
Ljubljani

COBISS.SI-ID 104737027

ISBN 978-961-7173-11-6 (PDF)

Dušan Kažič v intervjuju s Clémence Seurat

NIHČE NI NIKOLI NIČESAR PROIZVEDEL

V okviru umetniško-znanstvenega raziskovalnega projekta *Post Growth*, ki ga je zasnoval umetniški kolektiv Disinnovation.org, se je Clémence Seurat pogovarjala s francoskim raziskovalcem Dušanom Kažičem, ki poziva k razmišljanju o kmetijstvu in svetu *brez produkcije*, k prelomu s paradigmo produkcije, na kateri temeljijo moderne politične ideologije.

Dušan Kažič je antropolog rastlin in znanstveni sodelavec laboratorija Pacte v Grenoblu. Nedavno je objavil knjigo *Quand les plantes n'en font qu'à leur tête. Concevoir un monde sans production ni économie* (Ko rastline delajo vse po svoje. Zamišljanje sveta brez produkcije in ekonomije; La Découverte, 2022), v kateri opisuje mnogotera razmerja, ki jih kmetje vzpostavljajo z gojenimi rastlinami. Na podlagi obsežnega terenskega dela razvija izvirno raziskovanje, ki razkriva slabo poznane dejanskosti poljedelstva in kmetijstva na splošno.

Antropologija rastlin

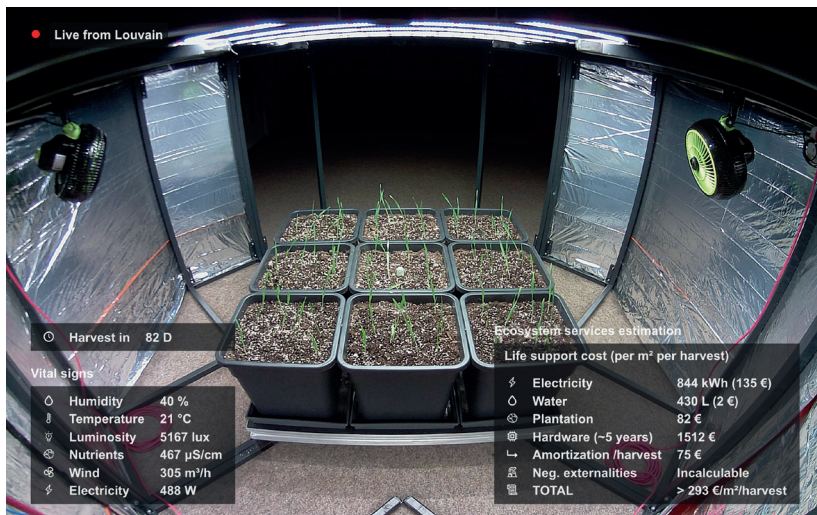
CS: Med terenskim raziskovanjem ste zbrali izjave kmetov, ki pričajo o veliki raznolikosti razmerij, ki jih vzpostavljajo s svojimi rastlinami in so onkraj utilitarističnega in produkcijskega odnosa. Opisujete različne načine obstoja¹ rastlin, ki se kažejo kot inteligentna, komunicirajoča in trpeča bitja, medtem ko so bile moderne znanosti naravnane k njihovemu zvajanju na produktivna bitja. V čem to, kar opisujete, omogoča drugačno razmišljanje o kmetijstvu?

DK: Kadar v našem tako imenovanem modernem svetu kdo govori o razmerjih, se to večinoma nanaša na razmerja med ljudmi ali med ljudmi in živalmi. Velja domneva, da med ljudmi in rastlinami ni razmerij, in zaradi tega empirične znanosti, sociologija in antropologija, glede te teme ostajajo brez besed. Nikoli ne govorimo o sociologiji ali antropologiji rastlin. Zato se namenoma označujem za antropologa rastlin, da bi naznanil, da v našem svetu seveda obstajajo razmerja med ljudmi in rastlinami. V svojem delu opisujem animirana² razmerja med kmeti in njihovimi rastlinami, pri čemer puščam ob strani naturalistične epistemologije. Cilj je pretrgati s paradigmo produkcije, ki je ključni koncept ekonomije, da bi bilo mogoče zasnovati in si zamisliti poljedelstvo brez produkcije in brez ekonomije.

Rastlina je ontološko pogosto zvedena na predmet produkcije, se pravi na inerten, neumen predmet, ki nima nikakršne lastne sposobnosti delovanja in služi »proizvajanju za prehranjevanje«. Da bi se rastline osvobodile iz tega naturalističnega primeža, predlagam, da jih nehamo obravnavati zgolj kot bitja potrošnje in produkcije, se pravi, da nanje nehamo gledati kot na *zgolj*

1 Koncept, prevzet od antropologa Bruna Latourja in filozofa Étiennea Souriauja.

2 D. Kažič z neobičajno uporabo glagola *animar* (animirati) in ustreznega pridevnika *animé,e* (animiran,a) posredno napeljuje na animizem, torej videnje sveta, v katerem je vsako bitje (živalsko, rastlinsko, mineralno) obravnavano kot oseba, ki ji je dodeljena zmožnost delovanja, agentivnost. Tudi dozdevno inertne stvari so lahko v okviru nekega razmerja animirane, izkazujejo svojo agentivnost in učinkujejo na svet, v katerem obstajajo. Nasprotni neologizem, *desanimar* (dezanimirati), pa pomeni odrekanje zmožnosti delovanja in obstoja tem bitjem. (Op. prev.)

DISNOVATION.ORG, *Life Support System* (Eksperiment za oceno storitev ekosistema, del umetniško-znanstvenega raziskovalnega projekta *Post Growth*, 2018–v teku). Posnetek prenosa v živo iz Louvain-la-Neuve, 25. oktobra 2021, ob 15. uri

užitna bitja. Na podlagi tega lahko uvedem druge *načine obstoja* rastlin. Uspelo mi je pokazati, da kmetje na več načinov animirajo rastline. Za nekatere so to bitja ljubezni, inteligence, bitja, ki so njihovi spremljevalci, za druge so bitja nadvlade, dela, učenja. Na podlagi tega lahko uporabljam radikalno drugačen pristop k poljedelstvu, ne v okviru paradigme produkcije, temveč v okviru paradigme razmerja z rastlinami kot animiranimi bitji. Zato torej govorim o »preobratu v poljedelstvu«, saj je to pomemben teoretičen in političen premik.

Danes pri novih poljedelskih praksah opazujemo osebe, ki znova pogrezajo roke v zemljo in upoštevajo druga živa bitja, čeprav si za zdaj še ne zamišljajo poljedelstva brez produkcije, saj se je ta paradigma med zahodnjaki tako zelo udomačila. Moj namen je uveljaviti naslednjo trditev: noben kmet ni nikoli ničesar proizvedel, pa naj obdeluje sto hektarjev ali enega. Noben kmet ne more omejiti svojega vsakodnevnega dela na polju na produkcijski odnos. To je nemogoče, ker je produkcija abstrakten koncept iz ekonomije, definiran kot izkoriščanje virov s kapitalom in delom. Ta koncept obstaja samo v ekonomskih

diskurzih. Zagovarjam tezo, da kmetje z rastlinami in živalmi niso bili nikoli v produkcijskem odnosu, temveč v odnosu so-udomačevanja. Konkretno to pomeni, da kmetje udomačujejo rastline in živali in da tudi rastline in živali udomačujejo kmete. To traja že od iznajdbe kmetijstva.

Vprašanje torej ni v tem, ali nekdo dobro ali slabo proizvaja, ali je produktiven ali neproduktiven. To zgrešeno razlikovanje pripelje do esencializiranja produkcijskih odnosov in do prepričanja, da človeštvo brez produkcije ne more živeti. A noben kmet ni na polju nikoli ničesar proizvedel in nihče ni nikoli ničesar proizvedel. Izbira, ki je na voljo, je izbira med proizvajati ali živeti z živimi bitji. Razlika je v kakovosti in intenzivnosti vezi z živalmi in rastlinami.

Spekulativna etnografija

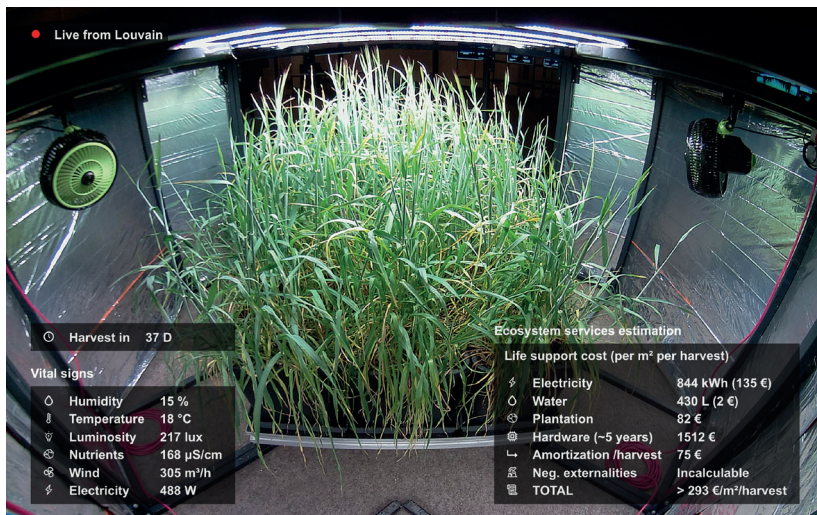
CS: Ali lahko opišete svojo metodo dela in kako vam omogoča, da z vso resnostjo obravnavate prakse in zgodbe, ki kljubujejo modernim kategorijam?

DK: Moja metoda dela je metoda spekulativne etnografije, ki ustreza več ciljem na teoretski in epistemološki ravni. Njen ključni koncept je koncept *zgodbe*,³ zelo pomemben pojem, ki poudarja, da tudi znanosti pripovedujejo zgodbe tega sveta. V zgodbi je pripovedovalec umeščen na določen položaj in ta je ravno nasproten od položaja relativizma, ki ni nikjer, hkrati pa bi bil rad povsod. Umeščenost na določen položaj pa, nasprotno, pomeni, da ni vse enakovredno.

Pri svojem delu pripovedujem zgodbe, se pravi, da izdelujem realnosti, ki se vključujejo v moj raziskovalni teren.⁴ Če citiram Émilie Hache, je cilj spekulacije,

3 Koncept, prevzet od ameriške filozofinje Donne Haraway, ki ga je tudi sama prevzela od feministične znanstvenofantastične pisateljice Ursule K. Le Guin.

4 To je dediščina spekulativne misli Donne Haraway, Anne Tsing, Vinciane Despret, Sophie Houdart in Émilie Hache.

Prenos v živo iz Louvain-la-Neuve, 14. decembra 2021, ob 3. uri

da »ohranja odprta vrata k drugim možnim prihodnostim od tiste, ki nam jo danes predstavljajo kot neizogibno in kot tisto, na stran katere bi se morali vsi postaviti«. Pojem produkcije zelo dobro ponazarja to idejo: predstavljajo nam jo kot edino usodo človeštva in ljudje morajo ne glede na vse proizvajati, da bi se lahko prehranili, človeštvo pa mora hiteti naravnost naprej. Prizadevam si torej opisovati razmerja med kmeti in njihovimi rastlinami, pri tem pa s pomočjo spekulacije izdelovati nove realnosti v tem svetu in bralcu predočiti, da je si je povsem mogoče zamisliti svetove brez produkcije.

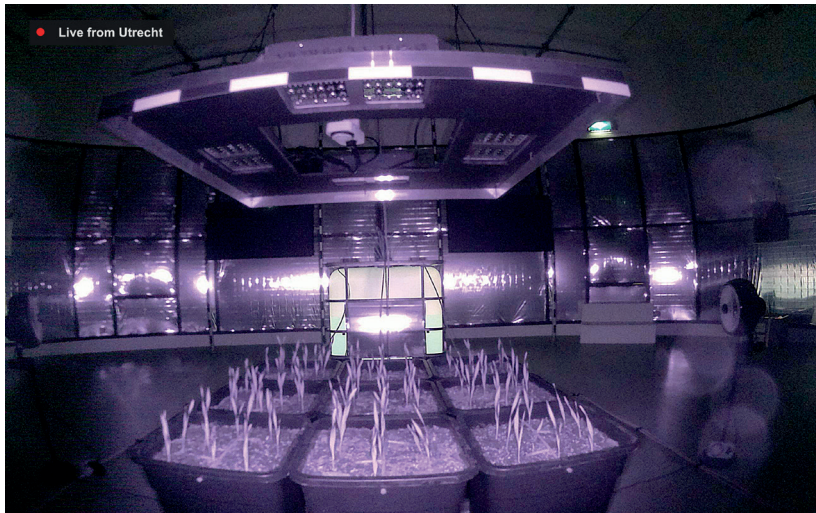
S tem namenom se je treba truditi pripovedovati *zanimive zgodbe*. In pri tem so temeljni pisava, slog, pripoved in mizanscena – oblika je ravno tako pomembna kot vsebina. Ko sem na terenu, iščem predvsem zanimive zgodbe, da bi jih s pomočjo spekulativne etnografije naredil še zanimivejše. Ko sem delal doktorat, sem teden dni prebival pri Frédéricu Chaizu, kmetu, ki živi blizu Roanna v osrednji Franciji in biološko kmetuje na površini dveh hektarjev. Začel sem že obupavati, saj se moja beležka ni hotela napolniti, našel nisem ničesar zares zanimivega, kar bi zapisal. Najino pozornost so nenehno preusmerjali polži slinarji, ki so zavzemali njegovo polje. Bili so povsod, v toplih gredah,

pod vsako rastlino. Jedli in pustošili so vse. Imel sem občutek, da sem se znašel v srhljivki. Vendar ni prišlo v poštev, da bi jih pobili, kakor bi storil kmet, ki kmetuje industrijsko, saj je bil Frédéric Chaize prepričan, da imajo pravico živeti in jesti na njegovem polju. Ure in ure smo torej pobirali slinarje z rastlin. In stalno so se vračali. Človeku bi se zmešalo. Potem sem nekega jutra zagledal, kako Frédéric Chaize nekaj metrov od mene v roki drži slinarja. Vprašal sem ga, kaj počne, in odgovoril mi je, da slinar s sluzjo, ki jo pušča za sabo, zdravi razpoke na njegovih rokah. Takoj sem razbral izjemnost tega prizora, s pomočjo katerega bi bilo mogoče povedati močno zgodbo o skrbečem odnosu, kakršnega ima Frédéric Chaize s polži slinarji. Potem mi je povedal, da je to zdravilo spoznal, ko je opazoval rastline, katerih listi so se zacementirali s pomočjo sluzi, ki so jo nanje odlagali slinarji, ko so jih jedli. Z insceniranjem te zgodbe in z nekaj spekulacije je mogoče povedati, da so rastline Frédérica Chaiza naučile, da mu sluz lahko pozdravi roke. Tako se znajdemo v novi realnosti, v kateri rastline niso bitja produkcije, temveč so bitja učenja. Ta zgodba je zgodba o multispecifičnem učenju.

Delo rastlin

CS: Tudi Dries Delanote, kmet, ki ste ga srečali med svojimi raziskavami, je izrazil spremembo paradigme, kakršno predlagate: »Intenzivna proizvodnja in tudi industrijska biološka pridelava ne dopušča rastlini, da bi delala. Pitajo jo in pitajo. To je kakor pri otroku, če ga pitajo in pitajo, ne da bi mu dali delo, kaj ... bo na koncu debel. Enako je z rastlino. Ne dajo ji možnosti, da bi zajemala energijo, da bi zares opravljala fotosintezo, naredila korenine. Rastline niso roboti! Treba jim je pustiti, da delajo.« Ali bi lahko osvetlili ta koncept »dela rastlin«?

DK: Ta odlomek potrjuje možnost, da lahko pripovedujemo popolnoma nove zgodbe. Najpomembnejše, česar z metodološkega vidika ne smemo narediti, kadar slišimo neobičajne zgodbe, je predvsem to, da izjav ne odrinemo med predstave, metafore, simbole, načine izražanja ali da jih ne obtožimo

Prenos v živo iz Utrechta, 6. marca 2022, ob 4. uri

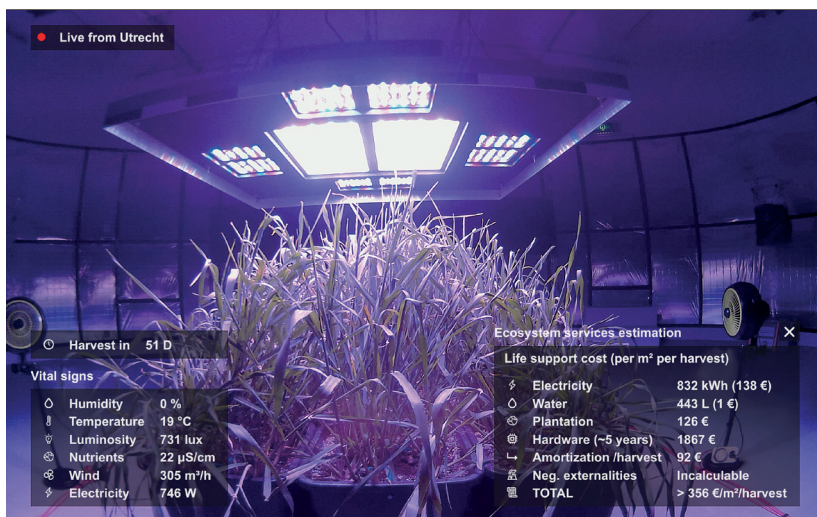
antropomorfizma. Vsi ti koncepti nam onemogočajo natanko izdelovanje novih realnosti. Namesto tega moramo izjave teh oseb razumeti dobesedno. Če stavke Driesa Delanota – in ni ne prvi ne edini, ki pravi, da rastline delajo – vzamemo resno, se vse spremeni. Zakaj? Izjava, da rastline delajo, zastavlja problem ontološkega reda. Sociologi in še zlasti sociologi dela so dediči pojmovanja, ki o delu razmišlja kot o izključno človekovi predpravi. In to delo je seveda vključeno v produkcijski odnos. Kaj naredijo kmetje, če rečejo, da rastline in živali delajo? Radikalno zamajejo naturalistično ontologijo, ki trdi, da delajo samo ljudje. Ko upoštevam njihove besede, pokažem, da smo soočeni z ontološkim konfliktom med kmeti in sociologi dela, saj zadnji ne priznavajo, da bi lahko živa bitja, ki so *druga kot ljudje*, delala. Če ta diskurz vzamemo resno, moramo nujno ponovno in v celoti razmisliti o vprašanju dela. Ta zelo domiselni predlog je veliko bolj radikalen in novatorski kakor kritika tega, kako kapitalizem ali neoliberalizem uničujeta trg dela. Če razvijate tako kritiko, dejansko s tistimi, ki jih kritizirate, delite enako ontološko pojmovanje dela, kar pomeni, da epistemologije ne premaknete niti za pičico, kmetje pa pri tem naredijo orjaški korak.

Z uporabo spekulativne etnografije sem predlagal, naj rastline razumemo kot »sezonske delavke« in tako pravično obravnavamo delo, ki ga opravljajo na poljih. Poleg tega sem hotel tudi sam pretresti naturalistično ontologijo in epistemologijo ter si nato zamisliti svet po produkciji – svet post-produkcije. Namen tega koncepta je zarisati nov tip razmerij z gojenimi rastlinami. In zaradi tega tudi predlagam pojem »medvrstnega dela« – ta koncept bi si zaslužil, da bi ga krepili in nadaljevali, na primer s proučevanjem pogojev dela rastlin od enega do drugega polja.

Svet brez produkcije

CS: V članku, objavljenem v spletnem časopisu AOC,⁵ ste zapisali, da »kapitalisti ontološko odirajo živa bitja, da bi jih zvedli na 'vire' in jih nato pretvorili v 'produkte' in 'blago'«. Kakšno nasprotno perspektivo predlagate glede na perspektivo vira, ki dezanimira živa bitja? Kako lahko izstopimo iz sveta, ki temelji na produkciji?

DK: Ta članek predlaga, da pretrgamo s prejšnjim svetom, v katerem je produkcija temelj dveh političnih režimov moderne dobe, kapitalizma in socializma, ki sta si na prvi pogled nasprotna. Dejansko pa si delita skupno epistemologijo zaradi stališča, da je treba proizvajati, če naj bi prehranili človeštvo. Po mnenju obeh je produkcija naša materialnost. A resnično materialnost našega sveta sestavljajo razmerja med ljudmi in *drugimi, kot so ljudje*. Z zapisano trditvijo, da si »kapitalisti ne prisvajajo produkcijskih sredstev, da bi prek zasebne lastnine ustvarjali bogastvo, kar je splošno sprejeta definicija kapitalizma, temveč s pomočjo zasebne lastnine in koncepta produkcije omejujejo svoje razmerje do sveta, da ustvarjajo bogastvo«, zagovarjam ravno nasprotno kot Karl Marx. Po mojem se kritična teorija hudo moti v svoji analizi kapitalizma, ko misli, da kapitalisti proizvajajo blago. Ni tako! Kapitalisti izdelujejo množico animiranih stvari, s katerimi ljudje vstopajo

Prenos v živo iz Utrechta, 2. aprila 2022, ob 19. uri

v odnos na mnogotere načine. Če bi, recimo, mojima sinovoma, ki sta stara šest in enajst let, rekli, da je tablica, na kateri gledata risanke, animirane filme, produkt ali blago, bi si mislila, da ste res čudaški. Ekonomija dezanimira vse animirane stvari, s katerimi smo povezani, in to počne tako, da jih prek konceptov produkcije in trga preimenuje v produkte ali blago. Tako sklepanje velja tudi za živi svet: ekonomija s konceptom produkcije dezanimira živo in ga spreminja v vir. Uveljavlja *politiko dezanimacije sveta, ki je drug kot ljudje*. Moj predlog je, da naj animiramo rastline in tako kljubujemo tej politiki, saj z viri in blagom ne moremo vstopati v čuten odnos. To je torej en odgovor na zastavljeno vprašanje, kako izstopiti iz produkcije: z animiranjem živih bitij, da bi lahko z njimi vzpostavljali odnose in živeli z njimi.

Deekonomizirajmo svet

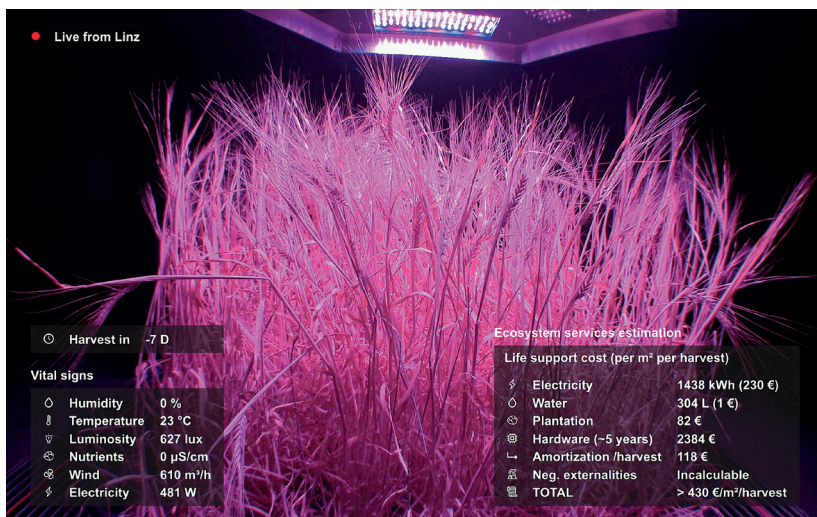
CS: Post Growth *prepoznava rast kot presečišče vseh sedanjih kriz – političnih, ekoloških, eksistencialnih –, zaradi katerih postaja naš svet neprimeren za življenje, naši načini bivanja v njem pa nevzdržni. Vsak dan vidimo posledice*

tega. Vi greste v tej kritiki še dlje, saj produkcijo in širše gledano ekonomijo prepoznavate kot problem, ki nam onemogoča, da bi mislili sobivanje z živimi bitji. V »ekonomskih disciplinah«, kot se je Bruno Latour odločil preimenovati ekonomske »znanosti«, se namreč razkriva znaten paradoks: v svojem sklepanju so pozabile na materialnost sveta, hkrati pa o naravi razmišljajo kot o zalogi. Kako lahko pretrgamo s paradigmo ekonomije?

DK: Vi govorite o pos-trasti, jaz govorim o post-produkciji, ta izraz mi je ljub. Živimo v času, v katerem iščemo načine življenja z rastlinami in ne več načine produkcije za življenje. Izraz postprodukcija označuje nov tip materializma, ki ne pozablja na druga živa bitja oziroma se prej poskuša povezati z njimi in pri tem razkriva težave, ki se pojavljajo, kadar živimo z njimi.

Prvo, kar moramo narediti, je, da ne verjamemo ekonomistom – kar je tako preprosto in tako zapleteno hkrati. Ne glede na to, ali so to neoliberalni ali marksistični, desničarski ali levičarski ekonomisti, vsi se strinjajo, da je treba proizvajati, da bi nahranili človeštvo. Če hočemo ustvariti možnost zamišljanja svetov brez produkcije in v povezavi z živimi bitji, je bistveno, da na ekonomskem področju postanemo agnostiki. Pri tem bi rekel, da rast ni problem, saj je zgolj merska enota, ki ne more obstajati brez koncepta produkcije. Po mojem mnenju je resnični problem v tem, da o tem svetu razmišljamo prek produkcije: ker velja za našo domnevno materialnost, je vedno na prvem mestu, pred našimi razmerji z živimi bitji, in tako nas globoko ločuje od sveta, ki je *drug kot ljudje*. Ekonomija nas prepričuje, da brez produkcije ne moremo živeti. Zato proizvajamo in bomo proizvajali, dokler ne bo več ničesar, kar bi lahko proizvedli. In nazadnje bomo doumeli, da bi morali že prej samo živeti z živimi bitji. Seveda upam, da se motim. Živimo tragedijo in smo ujeti v *peklensko alternativo* med produkcijo in varstvom okolja, namesto da bi živeli z *njim*.

Produkcija je koncept, ki se je pojavil v 18. stoletju s fiziokrati, ki so jim pravili ekonomisti. Domnevali so, da je cilj kmetijstva proizvajanje bogastva narodov in da so drugi sektorji, trgovski in industrijski, jalovi. Pred njimi kmetje niso

Prenos v živo iz Linza, 10. decembra 2021, ob 10. uri

nikoli slišali izraza produkcija in so živeli z živimi bitji, z rastlinami, zemljo in s svojimi vsakdanjimi težavami. In kaj so nato naredili liberalci in marksisti? Namesto da bi kritizirali koncept produkcije, so ga razširili na celotno družbeno polje in zagotavljali, da sta tudi trgovina in industrija produktivna sektorja. In zato danes pravimo, da kmetijstvo proizvaja, industrija proizvaja, znanstveniki proizvajajo, ljudje proizvajajo, rastline proizvajajo, vsi po vrsti proizvajajo! In ironija zgodovine je, da koncepta produkcije niso udomačili liberalci, temveč Karl Marx s historičnim materializmom, ki je analiziral družbeno določene produkcijske načine vsega človeštva – toda nihče ni nikoli ničesar proizvedel. Tako kakor fiziokrati je Marx predpostavil, da vsak človek proizvaja, da bi zadovoljeval svoje potrebe po hrani – toda ljudje tako kakor druge vrste še kar dobro živijo s svetom, *ki je drug kot ljudje*. Karl Marx nas je iztrgal iz tal. Ko vidim, koliko levičarjev ga postavlja za neobhodnega avtorja pri razmišljanju o jutrišnjem svetu, se jokam in smejem hkrati, saj je zame prav on prvi odgovoren za to, da se ne moremo premakniti naprej in si zamisliti novih svetov. Karl Marx je ujel v past celotno levico, saj zdaj lahko upa samo na to, da bo nekega dne uničila kapitalizem, si prilastila produkcijska sredstva in prešla v socializem. Levica je ujeta v lastno past, saj se za to, da bi spremenila svet,

umešča v kritično, ne pa v imaginativno, domišljijско perspektivo. Prav tako kakor desnica verjame, da nam življenje omogočata ekonomija in produkcija, ne pa *drugi kot ljudje*, in to je resnična tragedija.

Svet potem

CS: *Videti je, da zaustavitev sveta, ki jo je sprožila zdravstvena kriza zaradi covid-19, ponuja ponazoritev vaših tez: produkcija se je za več mesecev ustavila, kot bi ohromela, življenje pa se je nekako nadaljevalo. A ekonomija vendarle še naprej obvladuje diskurze in dejanja vlad v trenutni zdravstveni krizi, v kateri na eni strani stojita življenje in zdravje, na drugi pa ekonomija in rast. Država nastopa kot supermenedžer upravitelj, čigar cilj je rešiti ekonomijo in ne delavce, še manj pa življenje ali družbo. Uveljavlja se kot ročica⁶ kapitalističnega ekonomskega stroja. Ali vidite možne poti, da to obdobje ne bi obviselo v zraku kot zgolj vmesni presledek, temveč bi bilo začetek nečesa drugega, na primer post-produkcije, kakršno si želite?*

DK: Ekonomija še naprej obvladuje diskurz naših političnih voditeljev, ker ti še vedno verjamejo, da ne moremo živeti brez nje. Pa ni nobenega razloga, da bi to verjeli, to bi bilo enako, kot če bi rekli, da ne moremo živeti brez antropologije ali filozofije. Danes nenehno mešamo *Ekonomijo* kot disciplino, ki so jo iznašli v 18. stoletju – in ki jo zapisujem z veliko začetnico –, z *območjem ekonomije* – ki jo zapisujem z malo začetnico –, se pravi s tistim fiktivnim in avtonomnim prostorom, ki naj bi bil hkrati povsod in nikjer in naj bi se dodajal k območjema politike in znanosti. Neoliberalni in progresistični, politično desni in levi ekonomisti se strinjajo o obstoju ekonomije in si ne morejo – niti v sanjah! – predstavljati sveta brez nje. Vendar ni nobenega razloga, da bi morali verjeti v to popolnoma fiktivno območje.

Predlagam vam preprosto miselno vajo: kadar vam bo kdo govoril o ekonomiji

6 PIGNARRE, P. in STENGERS, I. (2007), *La sorcellerie capitaliste: Pratiques de désenvoûtement*, La Découverte.

Prenos v živo iz Linza, 10. decembra 2021, ob 11. uri

kot o bistveni dejavnosti, zamenjajte *ekonomijo* z *antropologijo*. Tako lahko zaznate nesmiselnost teh diskurzov. Na žalost so nas ekonomizirali več kot dve stoletji, prepričevali so nas o prednosti ekonomije pred vsem drugim. Če hočemo izstopiti iz ekonomije, nimamo resnične izbire razen tega, da se na novo opišemo v povezavi s svetom, ki je *drug kot ljudje*, in da ne verjamemo več ekonomskim pripovedim. Dejansko v svetu *ni nič ekonomsko*.

Iskreno mislim, da morajo družbene znanosti odigrati bistveno vlogo, da se bomo izvili iz tega. Kot opozarja Isabelle Stengers, je težava v tem, da so se družbene znanosti odmaknile od invencije in imajo do sveta bolj kritičen in razlagalen kot pa eksperimentalen odnos. Velika večina družbenih znanosti do sveta nima ustvarjalnega odnosa, zaradi česar si ne more zamišljati jutrišnjega sveta. Trdim, da je bolje spekulirati in animirati, kot pa kritizirati kapitalizem in produktivizem. Kritika utrjuje gospodujoče realnosti. Če kritizirate kapitalizem, utrjujete njegov obstoj. Če kritizirate produktivizem, verjamete, da je produkcijski odnos konstitutiven za našo materialnost. Če hočemo izstopiti iz ekonomije, raje izdelujmo nove realnosti, ki kljubujejo tem pripovedim. Rekel bi celo, da se moramo spustiti v boj med realnostmi.

Kritiziranje produkcije nima nobenega smisla, če za tem ne izdelamo novih realnosti, s čimer pokažemo, da zmoremo brez nje. Če bi družbene znanosti prešle v inventivno, domišljijsko držo in po čudežu postale agnostične, kar zadeva ekonomije, potem mislim, da obstaja upanje, da.

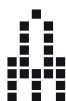
str. 19–21: Žetev kvadratnega metra ječmena, performans, Ars Electronica Center, Linz (AT), 2021

Dušan Kažič v intervjuju s Clémence Seurat NIHČE NI NIKOLI NIČESAR PROIZVEDEL

PostScript^{UM} #42
Urednik zbirke: Janez Fakin Janša
Elektronska izdaja

Založnik: Aksioma – Zavod za sodobne umetnosti, Ljubljana
www.aksioma.org | aksioma@aksioma.org

Za založnika: Marcela Okretič

Prevod: Suzana Koncut

Lektoriranje: Tea Kačar

Oblikovanje: Luka Umek

Prelom: Sonja Grdina

Vse slike: DISNOVATION.ORG, Life Support System, del umetniško-znanstvenega raziskovalnega projekta *Post Growth*, 2020–v teku | <http://lss.earth>

str. 19–21

Foto: Ars Electronica/Martin Hieslmair

(c) Aksioma | Avtorske pravice besedila in slik so last avtorjev | Ljubljana 2022

Ob podpori Ministrstva za kulturo Republike Slovenije in Mestne občine Ljubljana

REPUBLIC OF SLOVENIA
MINISTRY OF CULTURE

City of
Ljubljana

Izdaja ob razstavi:

DISNOVATION.ORG

Sistem za podporo življenju

aksioma.org/sl/life.support.system

Aksioma | Projektni prostor
Komenskega 18, Ljubljana, Slovenija
20. april–20. maj 2022

Del programa *Taktike & praksa #12: Novi ekstraktivizem*
aksioma.org/sl/new.extractivism

**Taktike
& praksa**

